

بررسی قابلیت‌های ژئوتوریستی

ناحیه‌ی مرنجاب^(۱)

رضا خیرخواه آرانی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان

۱- چکیده

گردشگری در دنیای امروز با اهداف و مقاصد مختلفی نظیر تبادل اطلاعات و فرهنگ، زیارت، افزایش علم و آگاهی نسبت به جوامع پیشین و گذران اوقات فراغت دنبال می‌شود و در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی هر روز جایگاه والاتری می‌یابد. یکی از شاخه‌های مهم توریسم که امروزه بسیار مورد توجه قرار گرفته، ژئوتوریسم است. در واقع ژئوتوریسم یا توریسم جغرافیایی یکی از رشته‌های تخصصی اکوتوریسم است که به معرفی پدیده‌ها و عوارض زمین‌شناسی و ژئومورفولوژیکی به گردشگران و حفظ هویت مکانی آنها می‌پردازد. مناطق کویری به دلیل وجود منابع کافی اعم از پتانسیل‌های طبیعی و انسانی، می‌توانند به عنوان یکی از کانون‌های ژئوتوریسم در هر ناحیه قلمداد شده و علاوه بر تقویت ابعاد اکوتوریسمی ناحیه باعث تعادل در رشد اقتصادی پیرامون آن شود.

ایران با داشتن دو کویر بزرگ مرکزی و لوت، یکی از غنی‌ترین پتانسیل‌های اکوتوریسم و ژئوتوریسم را در خاورمیانه داراست. یکی از زیباترین مناطق کویری ایران، ناحیه مرنجاب، واقع در حاشیه غربی دشت کویر می‌باشد که در شهرستان آران و بیدگل قرار دارد. این ناحیه دارای طبیعت متنوع کویری و بیابانی و پدیده‌های بسیار زیبا و جاذبه‌های متعددی است. از جمله جاذبه‌های ژئوتوریستی این ناحیه عبارتند از: کاروانسرای مرنجاب، دریاچه نمک، جزیره سرگردان و تپه‌های ماسه‌ای.

هدف از نگارش این مقاله، بررسی قابلیت‌ها و توان‌های ژئوتوریسمی ناحیه مرنجاب بوده و نوع مطالعه توصیفی-اسنادی بوده است. در تهیه‌ی این مقاله، از منابع کتابخانه‌ای، شامل کتب، گزارش‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌ها استفاده شده و نتایج حاصل از بررسی‌های میدانی، مشاهدات و... نیز در آن بکار رفته است.

در پایان هم، نگارنده با توجه به مطالب ارائه شده، از میحث نتیجه‌گیری کرده و در راستای توسعه صنعت گردشگری در ناحیه مرنجاب-که قابل تعمیم برای سایر نواحی کویری است- به ارائه پیشنهادات و راهکارهای مناسب پرداخته است. واژه‌های کلیدی: توریسم، ژئوتوریسم، مرنجاب، کویرگردی، دریاچه نمک، تپه‌های ماسه‌ای.

۲- مقدمه

ذهن کنجکاو و پژوهشگر انسان، همیشه به دنبال پدیده‌های نو و منحصر به فرد بوده و انسانها به دنبال شناخت سرزمین‌های ناشناخته با رنج و

مرارت فراوان، سفر می‌کرده‌اند. گردشگری، پدیده‌ی خاص امروز نیست. بلکه امری است که از گذشته‌های دور مورد توجه جوامع انسانی بوده و در طول زمان برحسب نیازهای متفاوت اقتصادی، اجتماعی، تاریخی و... به حرکت خود ادامه داده است.

امروزه صنعت توریسم به عنوان یک صنعت پر رونق و درآمدزا برای اکثر کشورهایی که در این زمینه سرمایه‌گذاری نموده‌اند، تلقی می‌شود و سهم عظیمی از درآمدهای ارزی دولتها، از این راه به دست می‌آید. طبق نظر کارشناسان سازمان ایرانگردی، کشور ایران یکی از ده کشور برخوردار از بالاترین تنوع زیستی در کره زمین است و یکی از قطب‌های مهم و ممتاز اکوتوریسم جهانی به شمار می‌رود، اما در حال حاضر در رتبه صدویستم بین کشورهای جهان قرار دارد. مناطق کویری به دلیل وجود منابع کافی اعم از پتانسیل‌های طبیعی و انسانی، علاوه بر تقویت اکوتوریسم، باعث تعادل در رشد اقتصادی ناحیه پیرامون آنها شده و با ایجاد قطب‌های توسعه گردشگری، به تکمیل سایر قطب‌های اقتصادی موجود می‌پردازند.

یکی از زیباترین مناطق کویری ایران، حاشیه غربی دشت کویر و ناحیه مرنجاب می‌باشد که مشرف به شهرستان آران و بیدگل است. این ناحیه دارای طبیعت متنوع کویری و بیابانی است. از جمله پدیده‌های قابل توجه این ناحیه، طبیعت کم نظیر و زیبای دریاچه نمک، تپه‌های ماسه‌ای و همچنین نواحی کویری اطراف آن می‌باشد که دیدار از آن، تجربه‌ای به یاد ماندنی و متفاوت است، که همواره در تمام فصول سال دوستداران طبیعت را به سوی خود فرا می‌خواند. در این نوشتار، عوارض طبیعی و انسانی موجود در ناحیه مرنجاب مورد مطالعه قرار گرفته و به توصیف قابلیت‌های ناحیه در حیطه‌ی توریسم و خصوصاً ژئوتوریسم پرداخته شده و در نهایت هم با توجه به توان‌های ناحیه، راهکارها و پیشنهاداتی پیرامون توسعه گردشگری در ناحیه ژئوتوریستی مرنجاب، ارائه شده است. در ابتدا با اصطلاحاتی چون، توریسم، ژئوتوریسم و... بیشتر آشنا می‌شویم.

۳- توریسم، ژئوتوریسم و ژئوپارک

۱-۳- توریسم (گردشگری)

تفریح، تفریح، گشت و گذار و توریسم بدون شک یکی از راه‌های فرار

از زندگی خسته کننده و یکنواخت روزمره تلقی می‌گردند. توجه به این امر در برنامه ریزیها و سرمایه گذاریها می‌تواند مهم باشد. (سلیمانی، ۱۳۸۲: ۵۸)

گردشگری در دنیای امروز با اهداف و مقاصد مختلفی نظیر تبادل اطلاعات و فرهنگ، زیارت، افزایش علم و آگاهی نسبت به جوامع پیشین و گذران اوقات فراغت دنبال می‌شود و در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی هر روز جایگاه والاتری می‌یابد. انجام مسافرت‌های داخلی و خارجی و به موازات آن تشکیل فعالیتهای مرتبط با آن، در رقابتهای جهانگردی، پیامدهای فراوانی از نظر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی برای ملتها به دنبال دارد. از اطلاعات منتشر شده توسط سازمان جهانی گردشگری برمی‌آید که امروزه اقتصاد گردشگری به یکی از مهمترین بخشهای اقتصادی مبدل شده و همچون رقیبی توانا، درصدد است که صناعی چون نفت، پتروشیمی و حتی خودروسازی را پشت سر بگذارد. (آذرنوبند، ۱۳۸۵: ۱)

علاوه بر جنبه‌های اقتصادی گردشگری، می‌توان به جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آن اشاره کرد که باعث نزدیکی ملتها و ایجاد صلح پایدار در جهان می‌شود. براساس پیش بینی‌های صورت گرفته، رشد عمومی صنعت توریسم برای نخستین دهه‌ی در پیش رو، بین ۳/۴ تا ۶/۷ درصد خواهد بود که بیشترین سهم آن، بین ۱۰ تا ۳۰ درصد، مربوط به اکوتوریسم است و با عنایت به اینکه تا یک دهه دیگر شمار طبیعت گردان که اکنون ۷ درصد از کل مسافران جهان را شامل می‌شود به بیش از ۲۰ درصد برسد، ضرورت توجه به این صنعت مورد عنایت سرمایه گذاران، دولت‌مردان و... می‌باشد. (امیدوار، ۱۳۸۵: ۶)

گردشگری در ایران، چه به لحاظ گردشگری داخلی و چه از نظر گردشگری جهانی، می‌تواند یکی از بخشهای فعال و جذاب اقتصاد کشور باشد. در سراسر ایران جاذبه‌های گردشگری بسیاری وجود دارد که می‌تواند محل توجه و استقبال گردشگران داخلی و خارجی قرار گیرد. بخش بزرگی از این جاذبه‌ها، ناشناخته مانده یا به طور اصولی معرفی نشده است.

در واقع کشور ایران با برخورداری از انواع جاذبه‌های متنوع فرهنگی - تاریخی می‌تواند نقش بسیار مهمی را هم از نظر اقتصادی و هم از نظر معرفی و شناساندن خود با پیشینه‌ای فرهنگی و تمدنی کهن و پویا، ایفا کند. گردشگری و طبیعت گردی صنعتی است که با گسترش قلمروهای خود در قرن گذشته و حال، می‌تواند با وجود پتانسیلهای متنوع و جذاب سرزمین ایران از جایگاهی خاص برخوردار گردد. (نوری، ۱۳۸۳: ۶۷)

۳-۲- ژئوتوریسم

ژئوتوریسم^(۲)، جئوتوریسم و توریسم جغرافیایی، یکی از رشته‌های تخصصی اکوتوریسم است که به معرفی پدیده‌های زمین‌شناسی به گردشگران، با حفظ هویت مکانی آنها می‌پردازد. ژئوتوریسم از علوم ژئومورفولوژی، ژئوتکنیک، ژئوفیزیک زمینی، ژئوشیمیایی و کلیماتولوژی بهره برده و کارشناسان علوم زمین و علاقمندان به طبیعت را

برای بازدید از جاذبه‌های زمین دعوت می‌کند. حفظ محیط زیست و چشم‌اندازهای آن، عدم تغییر و خودداری از دخالت انسان در برهم زدن چهره زمین، از اهداف اصلی ژئوتوریسم است.

ژئوتوریسم، زیرمجموعه توریسم پایدار بوده و هدف آن حفظ منابع گردشگری در مقاصد است. یعنی هدایت گردشگران به نحوی که محل مورد بازدید برای نسلهای آینده هم همانطور باقی مانده و قابل استفاده باشد. ژئوتوریسم این امکان را برای محققان و بهره برداران به وجود آورده است که بتوانند محیط را بهتر و کیفیت بازدید را ارتقاء دهند، به طوری که دخالت انسان در زمین منجر به نشان دادن برجستگی ویژه و تازه‌ای از طبیعت گردد.

۳-۳- ژئوپارک

سازمان علمی فرهنگی یونسکو ژئوپارک را یک محدوده معین جغرافیایی تعریف می‌کند که شامل چند پدیده خاص و زیبای زمین‌شناسی است. در این محدوده ممکن است علاوه بر جاذبه‌های زمین‌شناسی، تعدادی جاذبه‌های طبیعی، فرهنگی، هنری و تاریخی هم وجود داشته باشد که بر روی توسعه اقتصادی ناحیه اثرگذار خواهد بود. (WWW.aftab.ir)

۴- ژئوتوریسم کویر

۴-۱- تعریف کویر

کویر به زمینهای گلی و شور نمکزاری گفته می‌شود که اشباع از املاح و نمکهای مختلف بوده و برای زراعت مناسب نمی‌باشند. هر جا که بافت خاک ریزدانه و نمک به مفهوم عام، وجود داشته باشد با حضور آب به هر شکل (باران - جاری - زیرزمینی) کویر تشکیل می‌شود و معمولاً در انتهای مسیلهها و در پست‌ترین نقطه یک حوضه قرار دارد. از آنجا که شرایط حاکم بر بیابانها اغلب مساعد پیدایش کویر است، لذا این دو پدیده بیشتر با هم وجود دارند. در واقع کویر عارضه‌ای در یک بیابان است، نه خود بیابان. (خسروشاهی، ۱۳۸۴: ۱۰۵)

کویر، قلمرو حاکمیت باد، اشکال متنوع ماسه‌ای (سیف، ریپل مارک و...)، تپه‌های زیبا و کوچک نیکا^(۳)، پوشش ویژه گیاهی (همانند انواع گزو خار و...)، جانوران تماشایی (کاروانهای شتر، انواع خزندگان و...) و آفتاب گرمابخش می‌باشد. آسمان پرستاره و آرام شبهای کویر، به همراه نسیم خنکی که چهره را می‌نوازد از جمله جذابیتهای مهم کویر است، زیرا خیره شدن به آسمان شب و دیدن ستارگان آن، مهمترین تفریحاتی بوده که بشر را از گذشته‌های دور به آرامشی آسمانی می‌رسانده است. این پدیده بخصوص در نظر مردمان ساکن در شهرهای پرهیاهو، با آسمانی غمگین و تیره رنگ، نعمتی دست نیافتنی است و از این رو، همواره برای گردشگران و سیاحانی که در جستجوی بکرترین طبیعتها بوده‌اند، کویر نقطه‌ی انتها بوده است. (نوری، ۱۳۸۳: ۷۲)

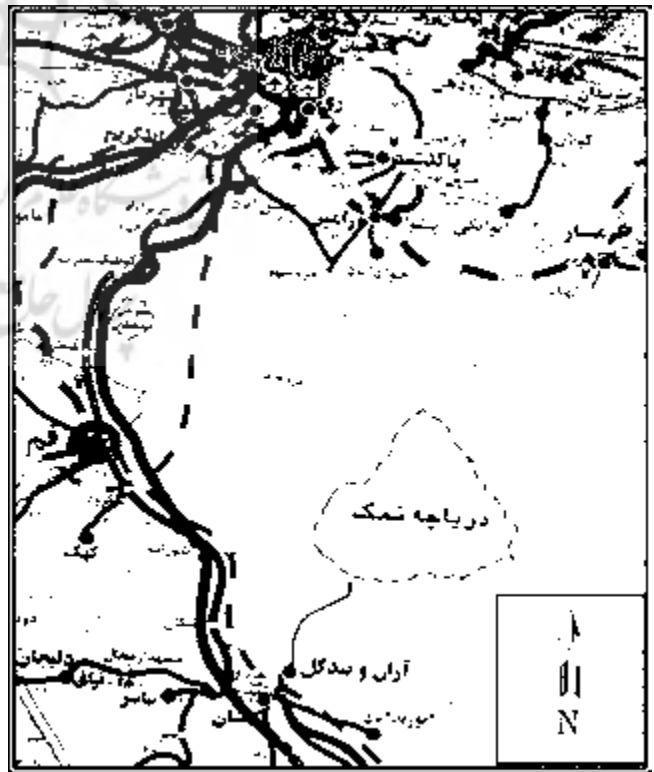
ایران با داشتن دو کویر بزرگ مرکزی و لوت، یکی از غنی‌ترین پتانسیل‌های اکوتوریسم را در خاورمیانه داراست. این کویرهای بکر و دست نخورده، با آن چشم‌اندازهای زیبا و شگفت‌انگیز، بی شک مأمی گرم

و خاطره‌انگیز برای گردشگرانی خواهد بود که عاشق بیابانگردی و راه رفتن بر روی شنهای داغ و آرامش بخش کویر هستند. (باقری، ۱۳۸۵: ۹) تعداد عظیمی از گردشگران متعلق به کشورهای اروپایی است و با توجه به شرایط آب و هوایی سرد و مرطوب چنین مناطقی، وجود دریاها و دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و جنگل‌های فراوانی که در این مناطق به چشم می‌خورد، مردمان چنین مناطقی را به گردشگران مشتاق بازدید از کویرها و استفاده از جذابیت‌های بیابانگردی تبدیل کرده است. (حافظ، ۱۳۸۵: ۱۹)

۵- ناحیه مرنجاب

۱-۵- معرفی مرنجاب

در دسترس‌ترین بخش کویری ایران، کویر مرنجاب است. مرنجاب در شمالی‌ترین قسمت استان اصفهان واقع شده و در کانون اتصال سه استان اصفهان، قم و سمنان قرار گرفته است. این ناحیه، از دهستان کویرات شهرستان آران و بیدگل بوده، در ۴۵ کیلومتری شمال شرقی شهر آران و بیدگل و در موقعیت ۴۹° و ۵۱° طول جغرافیایی و ۱۸° و ۳۴° عرض جغرافیایی و ارتفاع متوسط ۸۱۸ متری از سطح دریا واقع شده است. (ریحانی، ۱۳۷۹: ۵۹) امنیت این ناحیه در مقایسه با سایر قسمتهای کویری نظیر کویر لوت، اعتدال نسبی دمای آن، تنوع جاذبه‌های گردشگری، تنوع گونه‌های جانوری و پوشش گیاهی آن، از این ناحیه فضایی وصف ناشدنی ساخته است. (WWW.hamshahri.net)

نگاره ۱: موقعیت ناحیه مرنجاب و دریاچه نمک

مأخذ: اطلس راههای ایران.

۵-۲- خصوصیات طبیعی و اقلیمی ناحیه

آب و هوای ناحیه کویری است. فصل تابستان آن از نیمه خرداد تا نیمه آبان ماه، گرم و سوزان بوده و فصل زمستان آن، که از ماه آذر تا پایان اسفندماه طول می‌کشد، سرد و خشک و عمر فصلهای بهار و پاییز کم می‌باشد. حداکثر درجه حرارت در تابستان و گرمترین ماه سال (تیر)، به ۴۸ درجه سانتیگراد و حداقل درجه حرارت در زمستان تا ۵ درجه زیر صفر می‌رسد. تعداد روزهای یخبندان حدود ۲۴ روز و در ماههای دی و بهمن است. بارش باران در این ناحیه کم و بیشترین موسم بارندگی از ماه آذر تا اردیبهشت و بارش برف در ماههای دی و بهمن است. (ریحانی، ۱۳۷۹: ۴۱)

۵-۳- پدیده‌های گردشگری ناحیه مرنجاب

ناحیه مرنجاب چهار مشخصه دارد: کاروانسرای شاه عباسی، جزیره سرگردان، دریاچه نمک و تپه‌های ماسه‌ای. با طی مسافت کوتاهی می‌شود از کاروانسرا به میان دریاچه نمک و تپه‌های ماسه‌ای رسید.

۵-۳-۱- کاروانسرای مرنجاب

کاروانسرای مرنجاب در دامنه کویر مرکزی ایران و در موقعیت جغرافیایی ۳۴° و ۷° عرض جغرافیایی و ۵۱° و ۴۸° طول جغرافیایی در ارتفاع ۸۱۰ متری از سطح دریای آزاد حاشیه جنوبی دریاچه قم و دقیقتر، در ۵۰ کیلومتری شمال شرقی مرکز شهرستان آران و بیدگل قرار دارد. (WWW.irantop10.com)

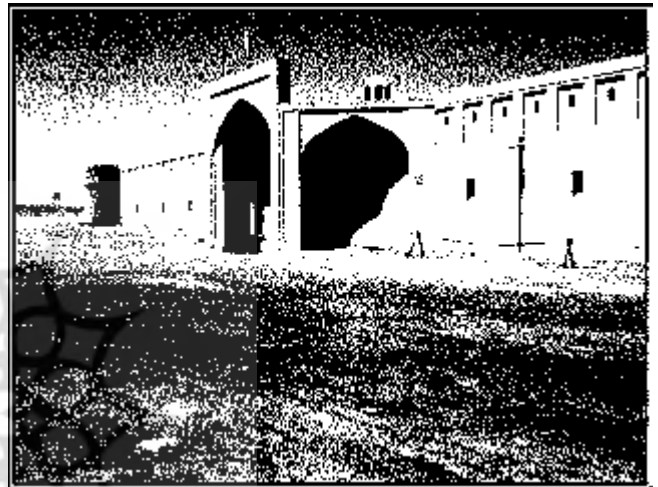
این بنای آجری در مسیر یکی از شاخه‌های معروف جاده ابریشم قرار گرفته است. کاروان‌ها برای سفر به خراسان، اصفهان، ری و بالعکس از این مسیر می‌گذشتند. در ایران معمولاً مسافت بین دو کاروانسرا حدود ۶ فرسنگ (۳۶ کیلومتر) بوده تا مسافران پس از طی طریق یک روزه، شب را در کاروانسرای بعدی پناه گیرند. سبک معماری، استحکام و برپایی بنای آن تا امروز از ویژگیهای قابل توجه این اثر تاریخی است. (ریحانی، ۱۳۷۹: ۵۸)

آلفونس گابریل جهانگرد اتریشی در توصیف کاروانسرای مرنجاب که در ضلع جنوبی ساحل دریاچه بزرگ نمک قرار دارد، این چنین می‌گوید: «قبل از تاریک شدن هوا، پس از راهپیمایی طولانی و مرارت بار به کاروانسرای قدیمی مرنجاب رسیدیم. جایی که در برابر فشارهای شدید باد درامان بودیم...». (WWW.parkemelliyekavir.persianblog.ir)

این کاروانسرا به شکل قلعه‌ای مربع ساخته شده و تعداد ۶ برج در دیوارهای آن تعبیه شده است. ابعاد حیاط ۳۰×۲۰ متر است و چندین اتاق و شاه‌نشین به دور آن قرار دارند. بیرون قلعه، برکه کوچکی وجود دارد که از دو چشمه آب تلخ و شور و چشمه شیرین پر می‌شود. این چشمه‌ها با هم به سطح زمین می‌آیند. (WWW.amirparizad.com)

درباره دلیل ساخت این قلعه و کاروانسرا در کنار دریاچه نمک، نقل است که شاه عباس با وجود ایجاد کاروانسرا و قلعه‌های متعدد در سراسر کشور، در این ناحیه تأسیسات دفاعی تعبیه نکرده بود، چون تا آن زمان دشمنان به خاطر دریاچه نمک و گستره کویر، از این سوی به پایتخت

هجوم نبرده بودند. حمله ازبکها و افغانها از طریق دریاچه نمک به کاشان که تا اصفهان پیش رفتند، شاه عباس را به صرافت انداخت تا در سال ۱۰۱۲ قمری سریعاً یک پایگاه نظامی در این ناحیه ایجاد کند و جلوی تهدید را بگیرد. بالای کاروانسرا به شکل سنگرهای دیدبانی است و ذکر شده است که همیشه ۵۰۰ پاسدار مسلح در قلعه حضور داشتند و امنیت عبور کالا از چین به اروپا و بالعکس را در این ناحیه تأمین می‌کردند. (WWW.peykesaba.com) هم اکنون دسترسی به کاروانسرای مرنجاب از طریق یک جاده شوسه که از آران خارج می‌شود صورت می‌گیرد.

مأخذ: WWW.Foto.ir

نگاره ۲: سردر و نمای بیرونی کاروانسرای مرنجاب

۵-۳-۲- دریاچه نمک

از این دریاچه به نامهای دیگری همچون دریاچه نمک کاشان، دریاچه نمک قم، دریاچه قم، دریاچه آران و دریاچه مسیله، یاد می‌شود و نام دریاچه نمک بیشتر به کار می‌رود. انتخاب این نام به دلیل شوری بسیار زیاد دریاچه است به طوری که در فصل تابستان قطعات نمک بر روی آن شناور می‌شود. دریاچه نمک در یک فرونشست کم ژرفای زمین‌ساختی تشکیل شده که پیرامون آن تعدادی گسلهای اصلی و فرعی وجود دارد که بعضی از آنها مانند گسلهای مرنجاب، راوند (بخشی از گسل کوشک نصرت - زفره)، سیاه کوه و دوازده امام، از گسلهای جوان و فعال کوتاه‌تر به شمار می‌روند. این مجموعه گسلها که دو روند متفاوت دارند دریاچه را در برگرفته تا در تشکیل دریاچه نقش داشته باشند. (WWW.negahe85.blogfu.com)

دریاچه نمک، در فاصله ۳۵ کیلومتری شمال شرقی شهرستان آران و بیدگل واقع است. این دریاچه از غرب به کوههای سفیدآب و سیاه کوه و ناحیه پارک ملی کویر، از شمال و غرب به کویر مسیله و از جنوب به کویر مرنجاب و بند ریگ محدود است. این دریاچه با درازای ۸۰ و پهنای ۳۰ کیلومتر وسعتی در حدود ۶۴۷ کیلومترمربع دارد و در ارتفاع حدود ۷۹۵ متری از سطح دریاهای آزاد تشکیل شده است. این دریاچه شکلی شبیه به یک مثلث دارد که رأس آن به سمت شمال است. طول قاعده‌ی این مثلث ۳۵

کیلومتر و ارتفاع آن ۳۸ کیلومتر می‌باشد.

وسعت و عظمت دریاچه نمک و طرح‌های هندسی بلوکهای نمک؛ بیننده را به حیرت فرو می‌برد. این دریاچه حاصل چندین هزار سال ورود آب شور رودها و سیلابهایی است، که نمک خاک شور ناحیه را در خود حل کرده و پس از تبخیر در این دریاچه بر جا گذاشته‌اند. دریاچه نمک آران در اکثر ماههای سال خشک و پوشیده از نمک است. در ماههای بارندگی ارتفاع آب این دریاچه در بعضی از مناطق به ۲ سانتی‌متر می‌رسد ولی پس از تابش خورشید به سرعت تبخیر می‌شود.

رودهای مهمی که به این دریاچه وارد می‌شوند در سمت شمال و مغرب قرار دارند و عبارتند از: رودشور، رود کرج، جاجرود، حبله رود و قره‌سو. مهمترین ترکیباتی که در دریاچه نمک وجود دارد عبارتند از: کلرید سدیم، سولفات سدیم، کلرید منیزیم، سولفات منیزیم و... جهانگردان زیادی به نام این دریاچه اشاره کرده‌اند که از آن جمله می‌توان مارکوپولو، لرد کرزن و... را نام برد. (WWW.daneshnameh.roshd.ir)

زمین این دریاچه پوشیده از رسوبات نمک است که بر اثر انباشته شدن سیلابها و آبهای سطحی در طول قرن‌ها پدید آمده است. عمق نمک این دریاچه بین ۵ تا ۵۴ متر متغیر است که توسط لایه‌های خاک رس از یکدیگر جدا شده‌اند. با هر بار بارش و تبخیر آب در این دریاچه، نمکهای موجود کربندیهای زیبایی به شکل پلیگن تشکیل می‌دهند که دیدن مناظر آن خالی از لطف نیست. زمینهای اطراف این دریاچه بشدت باتلاقی می‌باشند که وسعت باتلاقها در ناحیه غرب دریاچه به مراتب وسیع‌تر از مناطق دیگر آن است. از جمله مناطق باتلاقی این دریاچه می‌توان به حوض قیلوقه در شرق و یا باتلاق دو کویری در ناحیه جنوب شرقی دریاچه اشاره کرد. (WWW.hamshahri.net)

مأخذ: Google Earth

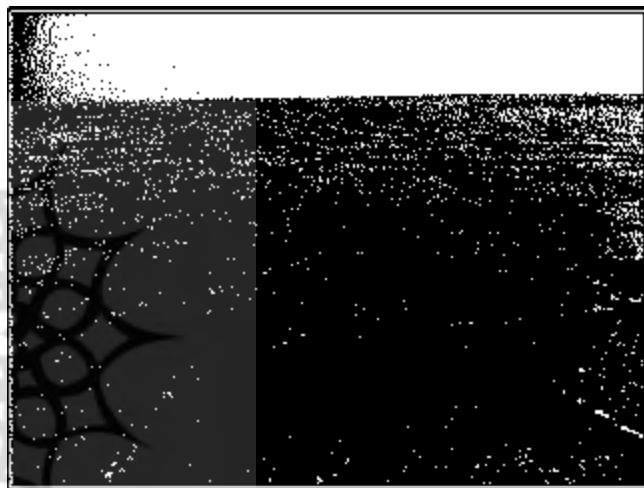
نگاره ۳: دریاچه نمک و عوارض موجود در اطراف آن

۵-۳-۲-۱- چند ضلعی‌های دریاچه نمک

یکی از زیباترین مناظر دریاچه نمک و کویر اطراف آن، چندضلعی‌های

منظمی است که سطح دریاچه نمک را می پوشانند. زمانی که مواد محلول در آب نسبتاً فراوان باشند بر روی گلهای رسی قشری سخت تشکیل می دهند که گل را از خشک شدن حفظ می کند و باعث تشکیل چندضلعی هایی در قشر سخت نمکین می شود. چهره ی کویرهای ایران غنی از نمک می باشد. تبلور نمک بر رس فشار می آورد و چندضلعی هایی با شعاع زیاد شکل می گیرند.

محققین معتقدند سطح این مناطق خشک شده و به صورت شکافهایی در می آیند و تبخیر آب مابین شکافهای چند ضلعی ها منجر به باقی ماندن نمک در مرز چندضلعی ها می شود. دیدار از این اشکال منظم و زیبای طبیعی می تواند برای بسیاری از افراد جالب باشد. (WWW.shariftak.blogfa.com)

مأخذ: WWW.Foto.ir

نگاره ۴: چندضلعی های موجود بر سطح دریاچه نمک

۵-۳-۲- راههای ورود به دریاچه نمک

دو راه برای ورود به دریاچه وجود دارد. راه اول، در مسیر آران به مرنجاب پس از طی مسافتی در حدود ۳۵ کیلومتر به دو راهی دریاچه نمک می رسیم. مسیر دوم، پس از عبور از کاروانسرای مرنجاب و طی مسافتی در حدود ۱۰ کیلومتر به دو راهی «دستکن»^(۴) می رسیم که با انتخاب مسیر سمت دریاچه می توان وارد دریاچه شد.

لازم به ذکر است که زمینهای اطراف دریاچه به شدت باتلاقی هستند. بنابراین رانندگی در خارج از این دو مسیر می تواند مشکل آفرین باشد. بهترین زمان برای سفر به کویر نیمه ماه قمری است. زمانی که ماه کامل بوده و مدت زمان زیادی را از زمان طلوع تا غروب در آسمان طی می کند. البته بسیاری از منجمان آماتور کویر را به خاطر افق باز و صاف آن برای رصد انتخاب می کنند و در زمانی که ماه در آسمان نیست به این ناحیه می آیند.

۵-۳-۳- جزیره سرگردان

از جمله مناطق دیدنی دریاچه نمک، جزیره سرگردان می باشد که در قسمت جنوبی دریاچه و در ارتفاع ۸۰۸ متری از سطح دریاهای آزاد واقع

است. به عبارت دیگر، جزیره در فاصله حدود ۱۰ کیلومتری کاروانسرا، واقع شده است. (ریحانی، ۱۳۷۹: ۶۶)

اتلاق نام سرگردان به این خاطر است که هنگامی که از فاصله دور به این جزیره نگاه می کنید دو انتهای جزیره در افق محو می شوند و منظره ای مانند کشتی سرگردانی در دریای بیکران کویر پدید می آورند. محو شدن دو انتها به علت گرمای شدید ناحیه و در نتیجه آن خطای دید و شکست نور است. پیشینیان معتقد بودند که این جزیره دایماً در حال حرکت است و از جایی به جای دیگر نقل مکان می کند. در دو انتهای جزیره دو چاه قرار دارد که برای لرزه نگاری زلزله تعبیه شده و دستگاههای لرزه نگار در آن نصب شده است. (WWW.irandesrts.com)

این جزیره دارای خاکی سرخ رنگ، سطحی مملو از سنگهای متخلخل و گدازه های آتشفشانی بوده و عاری از هرگونه پوشش گیاهی است. برای رسیدن به این جزیره باید مسیر آران و بیدگل به مرنجاب را طی کرد و پس از ورود به دریاچه با طی مسافتی در حدود ۱۰ کیلومتر در داخل دریاچه به جزیره سرگردان رسید. (WWW.iranatop10.com)

۵-۳-۴- تپه های ماسه ای

در فاصله ۱۲ کیلومتری شرق کاروانسرای مرنجاب، حاشیه غربی تپه های شن روان تا دور دست به سمت شرق گسترده شده اند. این تپه ها که به «رمل» معروفند در بهار پوشش گیاهی زیبایی برتن می کنند. صرف نظر از دشواری حرکت بر سطح ماسه ها، این ناحیه، مناظر بدیعی برای عکاسان و دوستداران طبیعت می آفریند.

از حاشیه ی تپه های ماسه ای به سمت شمال شرقی، جاده ای خاکی و پر از دست انداز جدا می شود که تا کاروانسرای قصر بهرام^(۵) ادامه می یابد. در تمامی طول راه اثری از تمدن به چشم نمی خورد. گذر از این راه دشوار تنها توسط خوردوهای شاسی بلند و دو دیفرانسیل میسر است. گاهی شنها توسط باد جاده را می پوشانند که باید از نواحی عاری از شن روان عبور کرد.

۵-۳-۵- سیاه کوه

در شمال کاروانسرای مرنجاب سیاه کوه دیده می شود. این کوه سیاه رنگ به ارتفاع ۱۸۶۰ متر دارای طبیعتی منحصر به فرد بوده و بدلیل دور بودن از دست یغماگر بشر، هنوز طبیعتی بکر دارد. اطراف کوه باتلاقهایی است که تا کنون بارها مسافران بی تجربه را به کام خود کشیده و هرگز اثری از آنها یافت نشده است، لذا باید با راهنماهای محلی مجرب از این کوه دیدن نمود. (WWW.iranatop10.com)

۶- نکات ایمنی سفر به کویر

در صورتی که قصد سفر به این ناحیه یا سایر نواحی کویری را دارید تنها سفر نکنید. مجهز به قطب نما و GPS^(۶) باشید. زمانی که از این ناحیه دیدن می کنید، اگر هوا ابری است و پیش بینی می کنید هر لحظه امکان دارد باران ببارد و باد شروع به وزیدن کند، داخل رملها (تپه های ماسه ای) نشوید

و تنها در حاشیه آنها حرکت کنید. به راحتی می‌توان در طوفان شن این ناحیه، راه را گم کرد. همچنین هنگام ورود به تپه‌های ماسه‌ای آب و لوازم پزشکی اولیه از جمله پادزهر برای سم مار و عقرب به همراه داشته باشید. دانه‌های شن با وزش باد به حرکت در می‌آیند. در صورت وزش باد از رفتن به سمت تپه‌ها خودداری کنید. ذرات شن قابلیت نفوذ به دوربین‌های عکاسی و دیگر تجهیزات دقیق را داشته، به آن‌ها صدمه می‌زند. هنگام نزدیک شدن به تپه‌های ماسه‌ای به هیچ عنوان نمی‌بایست با خودرو وارد حاشیه تپه‌های شنی شوید. زیرا قطعاً خودرو شما حتی با دارا بودن امکانات دو دیفرانسیل، در ماسه‌ها متوقف می‌شود و بیرون آوردن آن از ماسه‌های نرم و لغزنده کاری بس دشوار است.

بدون داشتن راهنما وارد دریاچه نمک نشوید. با وسیله نقلیه، خیلی به جزیره سرگردان نزدیک نشوید؛ زیرا زمینهای اطراف آن باتلاقی است (فاصله‌ای در حدود ۲۰۰ متر مناسب است). در زمان رانندگی در دریاچه نمک حتماً از عینکهای آفتابی استفاده کنید تا آسیبی به چشمان شما وارد نشود. آب کافی همراه داشته باشید. نهایتاً به منظور حفظ جان خود و همراهان و آسودگی خاطر، نکات کلی زیر توصیه می‌شوند:

- توسط راهنما و با هماهنگی مسئولین ذی ربط وارد کویر شوید.
- تنها وارد کویر نشوید.
- از به همراه داشتن آب به میزان کافی اطمینان حاصل کنید.
- قبل از سفر مسیر خود را به دوستان اعلام کنید تا در صورت تأخیر شما به جستجو بپردازند.
- دارو و کمک‌های اولیه و پادزهر به همراه داشته باشید.
- چادر و لباس گرم برای گذر از شبهای سرد کویر به همراه داشته باشید.
- وسایل گرمایشی و روشنایی به همراه داشته باشید.
- از پوتین برای راه رفتن بر صحرا استفاده کنید و هرگز دست یا پای خود را در بوته‌ها فرو نبرید.
- از خودروهای شاسی بلند و دو دیفرانسیل استفاده کنید.
- از سلامت خودرو و همراه داشتن بنزین به میزان کافی اطمینان حاصل کنید.
- به هیچ عنوان از گروه دور نشوید.
- از ماجراجویی پرهیزید.

۷- جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

باتوجه به مطالب گفته شده، در مورد منابع و پتانسیلهای ناحیه در زمینه گردشگری، همچنین موقعیت خاص این ناحیه از نظر قرار گرفتن در مرکز کشور و همجواری با شهری مثل کاشان - که از نظر جاذبه‌های گردشگری کم نظیر است - و نیز نزدیکی به شاهراههای ارتباطی کشور مانند بزرگراه تهران - اصفهان و...، آنچه مسلم است، اینکه این ناحیه پتانسیل بسیار خوبی جهت اقامت و جذب توریست خصوصاً ژئوتوریست دارد. اما استفاده صحیح و بجا از این منابع در گرو برنامه‌ریزی و مطالعات دقیق و صحیح می‌باشد. توسعه صنعت توریسم در این ناحیه با استفاده از امکانات طبیعی و

انسانی موجب ایجاد اشتغال و کسب درآمد شده و به صورت تدریجی می‌تواند راه کهن ابریشم را احیا کرده و شهر آران و بیدگل را از بن‌بست خارج کند.

به این منظور و جهت تأمین این اهداف، همچنین استفاده بهینه از پتانسیلهای موجود در ناحیه و جذب جهانگردان و ایرانگردان به ناحیه مرنجاب موارد ذیل باید مورد توجه قرار گیرد:

● تدوین برنامه‌های سیاحتی در سطح ناحیه از طریق تورهای جامع گردشگری و تورهای گردشگری تخصصی.

● ایجاد مجتمع‌های استقرار توریستی در ناحیه از قبیل ایجاد کمپها، استراحتگاه‌های عمومی، ایجاد کومه‌ها و....

● اعطای تسهیلات در تدارک مواد اولیه لازم جهت بنای ساختمان.

● توسعه راههای آسفالتی بین نقاط موجود در ناحیه، جهت دسترسی آسان و سریع

● توسعه امکانات پست - تلگراف - تلفن و برق در ناحیه

● انجام تبلیغات و تهیه و توزیع انواع نقشه‌ها، کاتولوگها و بروشورهای توریستی و...

● ایجاد ارتباط بین مراکز آموزشی نظیر آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و... در جهت استفاده و تحقیق در ناحیه

● سرمایه‌گذاری و حمایت اقتصادی و اجتماعی بخش خصوصی در ناحیه

● بهینه‌سازی و ترمیم آثار تاریخی و باستانی.

اما مهمترین امر، فراهم کردن بسترهای لازم برای توسعه صنعت توریسم و ژئوتوریسم در ناحیه، اعم از تأسیسات اقامتی، خدماتی و جاده‌ای است که هیچ یک از این موارد، در خصوص توریسم این ناحیه و سایر

نواحی بیابانی ایران صدق نمی‌کند. آموزش راهنماهای گردشگری حرفه‌ای، بازسازی و بهینه‌سازی خانه‌های قدیمی و قلعه‌ها برای اسکان جهانگردان، احداث جاده‌های مناسب و حمل و نقل مناسب، فراهم کردن

امنیت بیشتر برای این ناحیه، تأسیسات خنک‌کننده و آب انبارهای مصنوعی، برای حضور توریستهای بیابان، و ایجاد زمینه‌آشنایی با فرهنگ

بومی، باید در اولویت کارهای برنامه‌ریزی گردشگری این ناحیه قرار

گیرند. گام بعدی پس از فراهم کردن اقدامات پایه‌ای، تبلیغات بنیادین از طریق رسانه‌های معتبر و برگزاری جشنواره‌ها یا رالی ورزشی چون اسکی

سواری، موتورسواری و ماشین سواری بر روی تپه‌های شنی و حتی شترسواری است.

در زمینه بهره‌برداری مناسب از فضاهای کاروانسرای مرنجاب پیشنهاد می‌شود که کاروانسرا به عنوان منزلگاه اول جهت اقامت توریستها، موزه

حیات کویر و نمایشگاه مردم‌شناسی و صنایع دستی ناحیه آران مرنجاب در نظر گرفته شود. در کنار کاروانسرا و در مجاورت مزرعه و فضای سبز و برکه

آب قنات، فضاهای تفریحی و رستوران و فضاهای نیمه باز و باز در نظر گرفته شود.

علاوه بر آن جزیره سرگردان به عنوان منزلگاه دوم تعیین و در آن فضاهایی مانند سالن همایش کویر، تحقیق و پژوهش و اقامتگاه و رستوران،

رصدخانه و... در نظر گرفته شود. که این منزلگاه در واقع مکمل منزلگاه اول و یک مجموعه کامل ژئوتوریستی، فرهنگی، تفریحی و پژوهشی در دل کویر باشد. ضمناً فاصله بین دو اقامتگاه می‌تواند با شتر و به صورت تفریحی طی شود.

همچنین می‌توان، پارکها، و تفرجگاههای زیبایی در ناحیه ایجاد نمود و از آنها به نحو مطلوب بهره برداری کرد. می‌توان محدوده‌ی تپه‌های ماسه‌ای را بدون عملیات تثبیت شن، به صورت طبیعی حفظ و نگهداری نموده و با به خدمت گرفتن کاروانهایی از شتر و انواع وسایل و امکانات ورزشی و تفریحی از قبیل اسکی روی شن، کایت، اتوبوس و کامیونهای روباز و انواع تفریحات سالم و وسایل بازی برای بچه‌ها و نوجوانان، توجه گردشگران داخلی و خارجی را به این ناحیه جلب و درآمد قابل توجهی را از این طریق عاید نمود.

منابع و مآخذ

۱- آذر نیوند، حسین و نصیری، مسعود، اکو توریسم و جاذبه‌های طبیعی در جلب گردشگران، مجموعه مقالات همایش معماری کویر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان، فروردین ماه ۱۳۸۵.

۲- امری کاظمی، علیرضا، اطلس ژئوتوریسم قشم، پایگاه ملی داده‌های علوم زمین کشور، سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، ۱۳۸۳، تهران.

۳- امیدوار، کمال، دشت خشک یزد - اردکان و جاذبه‌های طبیعی گردشگری در آن، مجموعه مقالات همایش معماری کویر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان، فروردین ماه ۱۳۸۵.

۴- باقری، بیتا، توریسم آفتابی و گردشگری کویر، مجموعه مقالات همایش معماری کویر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان، فروردین ماه ۱۳۸۵.

۵- حافظ، مهدی و شایق، حمیدرضا، جاذبه‌های گردشگری کویر، مجموعه مقالات همایش معماری کویر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان، فروردین ماه ۱۳۸۵.

۶- حریریان، محمود، کلیات ژئومورفولوژی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۶۹، تهران.

۷- خسرو شاهی، محمد و قوامی، شهاب‌الدین، هشدار، نشر پونه، ۱۳۸۴، تهران.

۸- رحیم پور، علی، تسهیلات جهانگردی ژاپن، نقش هستی، رسانه کاج، ۱۳۸۱، تهران.

۹- ریحانی آرانی، محمود، احیا و گسترش کاروانسرای مرنجاب کویر آران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۹، تهران.

۱۰- سلیمانی آرانی، حبیب‌اله، نگاه به آران و بیدگل، انجمن اهل قلم آران و بیدگل.

۱۱- سلیمانی، حسین و همکاران، صنعت اکو توریسم و ضرورت توجه به آن در توسعه منطقه اردستان، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای اردستان توانمندیهای رشد و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان، آذرماه ۱۳۸۲، اردستان.

۱۲- غفاریان طوسی، رضا، سالهای آینده، توریسم جهانی، صلح و توسعه پایدار، روزنامه همشهری ۱۳۸۳/۲/۱۲.

۱۳- مدنی، زمین‌شناسی ساختمانی و تکتونیک، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۴، تهران.

۱۴- نوری، هدایت‌اله: ناحیه گردشگری کرکس، فصلنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۲۹

و ۳۰ پاییز و زمستان ۱۳۸۳، اصفهان.

۱۵- وارثی، حمیدرضا و مختاری، رضا، وضعیت گردشگری در اصفهان، فصلنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۸۵، اصفهان.

16- www.aftab.ir

17- www.amirparizab.com

18- www.daneshnameh.roshd.ir

19- www.foto.ir

20- www.hamshahri.net

21- www.irandesrts.com

22- www.iran10.com

23- www.negahe85.blogfa.com

24- www.parkemelliyekavir.persianblog.ir

25- www.peykesaba.com

26- www.shariftak.blogfa.com

پی‌نوشت

۱- Maranjab استان اصفهان - شهرستان آران و بیدگل

2- Geotourism.

۳- گیاه سربر آورده از دلدل مستی خاک.

۴- چاهی در نزدیکی کاروانسرای مرنجاب که دارای آب شیرین می‌باشد.

۵- کاروانسرای در ناحیه جنوبی و رامین که هم‌اکنون بعنوان پاسگاه محیط‌بانی کویر استفاده می‌شود.

6- Global Positioning System (GPS)